

JOSÉ MAURO DE
VASCONCELOS

Şeker
Portakalı

Çeviri: AYDIN EMEÇ

130. BASKI

♥ can
roman

JOSÉ MAURO DE
VASCONCELOS
ŞEKER
PORTAKALI

O meu pé de laranja lima, José Mauro de Vasconcelos

© 1968, Companhia Melhoramentos de São Paulo, Brezilya

© 1983, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1983

130. basım: Şubat 2018, İstanbul

Bu kitabın 130. baskısı 50000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-1940-0

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750719400

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

JOSÉ MAURO DE
VASCONCELOS
ŞEKER
PORTAKALI

ROMAN

Çeviri
Aydın Emeç

♥can

José Mauro de Vasconcelos'un Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Güneşi Uyandırılm, 1983

Kayığım Rosinha, 1983

Yaban Muzu, 1984

Kardeşim Rüzgâr, Kardeşim Deniz, 1985

Delifşek, 1993

Çıplak Sokak, 1994

Kırmızı Papağan, 1998

JOSÉ MAURO DE VASCONCELOS, 26 Şubat 1920'de, Rio de Janeiro yakınlarındaki Bangu'da doğdu. Yarı Kızılderili, yarı Portekizli yoksul bir ailenin on bir çocuğundan biriydi. Ailenin yoksulluğu nedeniyle, çocukluğunu Brezilya'nın kuzeydoğusundaki Natal kentinde, akrabalarının yanında geçirdi ve okumayı tek başına öğrendi. Resim, hukuk ve felsefe alanında öğrenim görmek istediye de vazgeçti. Natal'da iki yıl tıp eğitimi aldı. Çeşitli işlerde çalıştı. Boks antrenörlüğü, muz taşıyıcılığı, gece kulübünde garsonluk, ırgatlık, balıkçılık yaptı. Bir süre Kızılderililer arasında yaşadı. 1942 yılında yazdığı ilk romanı *Yaban Muzu*'yla eşine az rastlanır anlatıcılık yeteneğini ortaya koydu. Ardından *Şeker Portakalı*, *Güneşi Uyandırılım*, *Kayığım Rosinha*, *Kardeşim Rüzgâr Kardeşim Deniz*, *Delifışek*, *Çıplak Sokak* gibi romanlarıyla ünü Brezilya sınırlarını aştı. Bugün yapıtları birçok ülkede büyük ilgiyle okunan yazar, 24 Temmuz 1984'te São Paulo'da öldü.

AYDIN EMEÇ, 1939'da İstanbul'da doğdu. Gazeteci, yazar, yayıncı ve çevirmen olarak Türkiye'nin kültür yaşamına önemli katkılarda bulundu. 1968'de Cengiz Tuncer'le birlikte E Yayınları'nı kurdu. Daha sonra Hür Yayın'ı ve 1982-1986 arasında da *Cumhuriyet* gazetesi kültür servisini yönetti. Bulgakov, Ehrenburg, Calvino, Kazancakis, Kundera, Vasconcelos gibi yazarların yapıtlarını Türkçeye çevirdi. Aydın Emeç, 24 Nisan 1986'da, henüz 47 yaşındayken yaşama veda etti.

Yaşayanlar:

Ciccillo Matarazzo
Mercedes Cruaães Rinaldi
Erich Gemeinder
Francisco Marins

ve

Arnaldo Magalhães de Giacomo

ve de

Helene Rudge Miller (Piu-piu!)

ve "oğlum"

Fernando Semlinsky

için

Ölülerime:

Kardeşim Luís, yani Kral Luís ve ablam Glória'nın
hüzünlü anısına;

Luís yirmi yaşında yaşamaktan vazgeçti, Glória da yirmi
dört yaşındayken
bu dünyanın yaşamaya değmediğine karar verdi.

Altı yaşına sevginin anlamını aşıl原因 Manuel Valadares'e
de, özlem dolu yüreğimi sunuyorum.

– Huzur içinde yatsınlar!..

bir de

Dorival Lourenço da Silva

(*Dodo, ne hüzün ne tasa öldürür adamı!..*)

BİRİNCİ BÖLÜM

Günün birinde acıyı keşfeden
küçük bir çocuğun öyküsü

Nesneleri keşfederken

El ele, acele etmeden sokakta yürüyorduk. Totóca bana hayatı öğretiyordu. Ben de, ağabeyim elimden tuttuğu ve bana birtakım şeyler öğrettiği için durumumdan hoşnuttum. Nesneleri bana evin dışında öğretiyordu. Çünkü ben evde keşiflerimi tek başıma yaparak kendi kendimi eğitirken; yalnız olduğum için, yanılıyordum. Yanılınca da eninde sonunda hep dayak yiyordum. Önceleri kimse beni dövmezdi. Ama sonra her şeyi öğrendiler ve zamanlarını, benim bir şeytan, bir baş belası, lanet olasıca bir sokak kedisi olduğumu söyleyerek geçirmeye koyuldular. Buna aldırıldığım yoktu. Sokakta olmasam şarkı bile söylemeye başladım. Şarkı söylemek güzel şey. Totóca, şarkıdan başka bir şey daha biliyordu: ıslık çalmayı! Ama ben ne kadar uğraşırsam uğraşayım, ağızımdan ses çıkmıyordu. Totóca ıslığın tıpkı böyle çalındığını, ama şimdilik bir ıslıkçı ağızına sahip olmadığını söyleyerek beni yüreklendirdi. Yüksek sesle şarkı söyleyemediğim için, şarkıları içimden söylüyordum. Garipti ama, çok da hoş olabiliyordu. Pek küçükken annemin söylediği bir şarkıyı hatırlıyordum. Güneşten korunmak için başına sardığı bir atkıyla çamaşır teknesinin başındaydı. Beline bir önlük bağlamıştı ve orada saatler boyu, elleri suyun içinde, sabundan bol bol yaptığı köpüklerle

oynar dururdu. Sonra çamaşırı sıkar, ipe kadar taşırdı. Bambulara bağlı olan ipe bütün çamaşırıları asardı. Evin giderlerine yardım etmek için Dr. Faulhaber ailesinin çamaşırılarını yıkıyordu. Annem uzun boyluydu, zayıftı, ama çok güzeldi. Yanık nefis bir teni, siyah dümdüz saçları vardı. Çözüp koyuverdiği zaman bu saçlar beline kadar inerdi. Şarkı söylemesi de çok güzeldi, öğrenmek için yanından ayrılmazdım.

Ey denizcim, denizcim
Senin için ah ederim,
Senin için, denizcim
Yarın ölür giderim...

Çok kabarmıştı deniz,
Kumda koşuyordu dalgalar.
Yola çıktı denizcim,
Çok sevdiğim denizcim...

Yazık, denizci aşkı
Yarım saati geçmez.
Gemi demiri aldı,
Denizcim uzaklaştı...

Çok kabarmıştı deniz...

O an bile bu şarkı, nedenini anlamadığım bir hü-
zünle doldururdu içimi.

Totóca bana bir dirsek attı. Ayıldım.

“Nen var Zezé?”

“Hiç. Şarkı söylüyordum.”

“Şarkı mı söylüyordun?”

“Evet.”

“Öyleyse ben sağır olmalıyım.”

İnsanın içinden de şarkı söyleyebildiğini bilmiyor muydu yoksa? Bir şey demedim. Bilmiyorsa bunu ona öğretmeyecektim.

Rio-São Paulo yolunun kıyısına varmıştık. Yoldan her şey geçiyordu: kamyonlar, otomobiller, at arabaları, bisikletler.

“Dikkat, Zezé! Bu diyeceğim çok önemli: Önce sağına, soluna bakacaksın. Sonra, haydi!”

Yolu koşarak geçtik.

“Korktun mu?”

Elbette korkmuştum, ama başımı hayır anlamında salladım.

“Bir kere daha birlikte karşıya geçeceğiz. Sonra öğrenip öğrenmediğine bakacağım.”

Yeniden karşıya geçtik.

“Şimdi aynı şeyi tek başına yap bakalım.”

Yüreğim daha hızlı çarptı.

“Sırasıdır, koş!” dedi ağabeyim.

Hemen hemen soluk almadan atıldım. Geçtiğim yerde biraz bekledim. Sonra bana geri dönme işaretini verdi.

“İlk sefer için çok iyiydi. Ama bir şey unuttun,” dedi. “Araba gelip gelmediğini anlamak için iki yana da bakmalısın. Sana işaret vermek için her zaman burada olmayacağım. Dönüşte yine aynı şeye çalışırız. Şimdi yolumuza gidelim, sana bir şey göstermek istiyorum.”

Elimi tuttu ve sakın sakın yolumuza devam ettik. Bir konuşma sırasında duyduklarım kafamı kurcalıyordu.

“Totóca!” dedim.

“Ne var?”

“Ergenlik çağı hissedilir mi?”

“Bu saçmalık da neyin nesi?”

“Edmundo dayı söyledi. Yaşıma göre ‘gelişmiş’ olduğumu, yakında olgunluk çağına gireceğimi anlattı. Ama ben kendimde bir fark göremiyorum.”

“Edmundo dayı budalanın teki. Kafana abuk sabuk şeyler doldurmakla geçiriyor bütün vaktini.”

“Budala değil o. Edmundo dayı bir bilgin. Büyüdüğüm zaman bilgin ve şair olmak, kelebek boyunbağı takmak istiyorum. Kelebek boyunbağımla resim çektireceğim.”

“Neden kelebek boyunbağı?”

“Çünkü insan kelebek boyunbağı olmadan şair olmaz. Edmundo dayı bana dergilerdeki şair resimlerini gösterdi, hepsinin kelebek boyunbağı var.”

“Zezé, onun her söylediğine inanmaktan vazgeç. Edmundo dayı kafadan çatlağın biri, biraz da yalancı.”

“Öyleyse, boktan herifin biri.”

“Dinle! Sövdüğün için çok tokat yedin. Edmundo dayı öylesi değil. Kafadan çatlak dedim yalnızca. Yani yarı deli.”

“Yalancı olduğunu da söyledin.”

“Bu da başka bir şey.”

“Değil. Geçen gün babam, Seu¹ Severino’yla konuşuyordu, birlikte *escopa*² ve *manilha*³ oynadıkları adamla. Seu Labonne’nin sözü geçince babam şöyle dedi: ‘O moruk, boktan herifin biri, pis yalancının tekidir.’ Böyle dediği için kimse babama vurmadı.”

“Büyükler söyleyebilir, onlar için önemi yoktur.”

Bir sessizlik oldu.

“Edmundo dayı, şey... ‘çatlak’ tam olarak ne demektir Totóca?”

Totóca, parmağını şakağına dayayıp çevirdi ve bu hareketiyle bana belli bir kavramı anlatmak istedi.

1. (Port.) Bay. (Y.N.)

2. Oyuncuların birinin masadaki tüm kâğıtları bir seferde “süpürmesi” durumu anlamına gelir. (Y.N.)

3. (Port.) Bir tür iskambil oyunu. (Y.N.)

“Hayır, doğru değil. Çok iyidir o!” diye bağırdım. “Bana bir sürü şey öğretir o. Şimdiye kadar da topu topu bir kere dövdü, pek sert vurmadı ama.”

Totóca yerinden sıçradı.

“Seni dövdü mü? Ne zaman?”

“Çok yaramazlık yaptım, bir gün, Glória da beni Dindinhalara yolladı. Edmundo dayı gazetesini okumak istiyor, ama gözlüğünü bulamıyordu. Oflaya puflaya her yanda arıyordu. Dindinha’ya sordu, hava aldı tabii. Birlikte evin altını üstüne getirdiler. Bunun üzerine gözlüğün yerini bildiğimi, bilye almak için bana yirmi beş kuruş verirlse göstereceğimi söyledim. Gidip yelek cebinden yirmi beş kuruş aldı. ‘Getir gözlüğümü, parayı vereceğim,’ dedi. Ben de gittim, kirli çamaşır sepetinden gözlüğünü çıkardım. Bunun üzerine beni azarladı. ‘Yine mi sen sakladın, yumurcak!’ dedi. Kıçıma bir şaplak indirdi, verdiği parayı da geri aldı.”

Totóca güldü.

“Evde azarlanmamak için onlara gidiyorsun, orada da başına aynı şey geliyor. Çabuk olalım, yoksa hiç yetemeyeceğiz.”

Edmundo dayıyı düşünmeye devam ediyordum.

“Totóca, çocuklar emekli midirler?”

“Ne?”

“Edmundo dayı hiçbir iş yapmıyor, ama para alıyor. Yani çalışmıyor, ama belediye ona her ay para ödüyor.”

“Bunda şaşılacak ne var?”

“Çocuklar da bir şey yapmıyorlar; yemek yiyorlar, uyuyorlar, sonra da analarıyla babalarından para alıyorlar.”

“Emeklilik başka şey, Zezé. İnsan çok çalıştığı, saçları bembeyaz olduğu, artık Edmundo dayı gibi ağır ağır yürüdüğü zaman emekli olur. Ama çok karışık şeyler düşündük, yeter. Ondan bir şeyler öğrenmek istiyorsan yannına koş. Ama benimleyken hayır. Öbür çocuklar gibi ol.

İstersen söv, yalnızca küçücük beynini karışık şeylerle doldurmaktan vazgeç. Yoksa, bir daha seninle gezmeye çıkmam.”

Keyfim kaçmıştı, bir daha da canım konuşmak istemedi. Şarkı söylemek de istemiyordum. İçimde şarkı söyleyen kuşum havalanmıştı. Durmuştuk, Totóca bana bir ev gösteriyordu.

“Bak! Hoşuna gitti mi?” dedi.

Sıradan bir evdi. Mavi panjurlu beyaz bir ev. Her yanı kapalı ve sessizdi.

“Hoşuma gitti. Ama neden buraya taşınmamız gerekiyor?”

“Sık sık taşınmak iyidir.”

Çitin ardından, bir yanda bir hintkirazı, öbür yanda bir demirhindi ağacı olduğu görülüyordu.

“Her şeyi öğrenmek isteyen sen, evdeki dramı fark etmedin mi?” dedi birden. “Babam işsiz, tamam mı? Altı aydan çok oluyor, Mister Scottfield’le kavga etti ve onu kovdular. Lalá’nın fabrikada çalışmaya başladığını görmedin mi? Annemin kente, İngiliz Değirmeni’nde çalışmaya gittiğini bilmiyor musun? Eh işte, küçük sersem, bunların hepsi para biriktirmek ve yeni evin kirasını ödemek için. Bütün bu acı şeyleri bilemeyecek kadar küçüksün. Ama benim de bundan böyle eve yardım etmek için ayinlerde çalışmam gerekecek.”

Kısa süren bir sessizlik oldu.

“Totóca, kara panterle o iki aslanı buraya da getirecek miyiz?”

“Elbette. Kölenizin de kümesi sökmesi gerekecek.”

Bana biraz acıma ve sevgiyle baktı.

“Hayvanat bahçesini söküp buraya kuracağım.”

İçim rahatlamıştı. Çünkü, hayvanat bahçesi olmazsa, küçük kardeşim Luis’le oynamak için yeni bir şey keşfetmem gerekecekti.

“Dostun olduğumu gördün işte, Zezé. Şimdi ‘bunu’ nasıl başardığını bana anlatabilirsin sanırım...”

“Totóca, yemin ederim ki bilmiyorum. Gerçekten bilmiyorum.”

“Yalan söylüyorsun. Birinden öğrendin.”

“Hiçbir şey öğrenmedim. Kimse bana bir şey öğretmedi. Belki de şeytan ben uyurken öğretmiştir. Jandira, şeytanın vaftiz babam olduğunu söylüyor.”

Totóca şaşkındı. Önceleri söylemem için başıma vurmuştu. Ama ona ne diyeceğimi bilmiyordum.

“Kimse böyle şeyleri tek başına öğrenemez,” diyordu.

Yine de şaşkınlığı sürüyordu. Çünkü gerçekten hiç kimse o güne dek herhangi birinin bana bir şey öğrettiğini görmemişti. Bir sırdı bu. Söz gelişi, geçen hafta başımdan geçen bir olayı düşünüyordum yeniden. Bütün ailenin ağzı açık kalmıştı. Dindinhalarda, Edmundo dayının yanına gidip oturduğum sırada geçmişti olay. Edmundo dayı gazete okuyordu.

“Dayıcık!” dedim.

“Ne var yavrum?”

“Okumayı nasıl öğrendiniz?”

Bütün büyüklerin yaşlandıkları zaman yaptığı gibi, gözlüğünü burnunun ucuna indirdi.

“Okumayı ne zaman öğrendiniz?” diye sorumu yineledim.

“Aşağı yukarı altı yedi yaşındayken.”

“İnsan beş yaşında da okuyabilir mi?”

“Okuyabilir elbette. Ama kimse o yaşta okumayı düşünmez, bu iş için çok küçük bir yaştır çünkü.”

“Siz nasıl okuma öğrendiniz?”

“Herkes gibi, alfabeden. B ile A’yı birleştirip BA diyerek.”

“Herkesin de böyle mi öğrenmesi gerekir?”

“Bildiğim kadarıyla evet.”

“Ama herkesin de mi?”

Merakla beni süzdü.

“Dinle, Zezé! Herkesin böyle öğrenmesi gerekir, evet. Şimdi bırak da şu okuduğum şeyi bitireyim. Git bak bakalım, bahçede hintarmudu var mı?”

Gözlüğünü yukarı itti ve kendini yeniden okuduğu şeye vermeye çalıştı. Ama ben yerimden kıılmadım.

“Ne acı!” diye bağırdım.

Bu çığılığı öylesine derinden çıkarmıştım ki gözlüğünü yeniden burnunun ucuna indirdi.

“Önemi yok, istediğin zaman...”

“Ben de size bir şey anlatmak için evden buraya kadar deli gibi koştum.”

“İyi ya, anlat öyleyse.”

“Hayır. Böyle anlatılmaz. Önce emekli maaşınızı ne zaman alacağınızı bilmeliyim.”

“Öbür gün.”

Sevgiyle gülümsedi.

“Öbür gün ne?”

“Cuma.”

“Öyleyse öbür gün, bana kentten bir ‘Ayışığı’ getirir misiniz?”

“Yavaş ol, Zezé! ‘Ayışığı’ da neymiş?”

“Sinemada gördüğüm küçük at. Terbiyecisi, Fred Thompson. Ayışığı, terbiye edilmiş bir atır.”

“Yani sana tekerlekli bir at getirmemi mi istiyorsun?”

“Tahtadan başı ve dizginleri olan bir at istiyorum. Üzerine binilir ve ‘dörtnala!..’ Çok çalışmam gerek, çünkü ileride filmlerde oynamak istiyorum.”

Edmundo dayı gülmesini sürdürdü.

“Anlıyorum. Atı sana getirirsem karşılığında bana ne vereceksin?”

“Sizin için bir şey yapacağım.”

“Öpecek misin beni?”

“Öpücüğü pek sevmiyorum.”

“Cici, cici’ mi yapacaksın?”

Bunun üzerine Edmundo dayıya sonsuz bir acımayla baktım. Küçük kuşum o sırada bana alçak sesle bir şey söyledi. Şimdi sık sık işittiğim bir şeyi anımsamaya başlamıştım. Edmundo dayım karısından ayrı yaşıyordu ve beş çocuğu vardı... O kadar yalnızdı, öyle yavaş yürüyordu ki... Belki çocuklarını çok özlediğinden bu kadar ağır hareket edebiliyor, diye düşündüm. Ve çocukları hiç onu görmeye gelmiyorlardı.

Masanın çevresini dolandım, bütün gücümle boyununu kollarımla sıktım. Beyaz saçlarının hafiften başıma süründüğünü duydum.

“Bu, at için değil. Yapacağım şey başka. Okuyacağım!” dedim.

“Okuma biliyor musun Zezé? Bu da ne demek oluyor? Kim öğretti sana okumayı?”

“Hiç kimse.”

“Bana palavra atıyorsun.”

Yanından uzaklaştım ve kapının eşiğinden, “Cuma günü bana küçük atımı getirin,” dedim. “O zaman göreceksiniz okuma bilip bilmediğimi!”

Parayı ödemediğimiz için elektrik şirketi evin elektriğini kestiğinden, akşam hava kararıp da, Jandira gaz lambasını yaktığında, “yıldız”ı görmek için ayaklarımın ucunda yükseldim. Kâğıt üzerine yapılmış bir yıldızdı bu. Altında da evi kemgözlerden korumak için bir dua vardı.

“Jandira, beni havaya kaldır, şu duayı okumak istiyorum,” dedim.

“Bu kadar palavracı olma, Zezé. Çok işim var.”

“Hadi, kaldır; göreceksin okuma bilip bilmediğimi.”

“Dikkat et, Zezé! Bu yaptığın oyunsa görürsün gününü.”

Yazarlıkta karar kılıncaya kadar, boks antrenörlüğünden ressam ve heykeltıraşlara modellik yapmaya, muz plantasyonlarında hamallıktan gece kulüplerinde garsonluğa kadar çeşitli işlerde çalışan José Mauro de Vasconcelos'un başyapıtı *Şeker Portakalı*, "günün birinde acıyı keşfeden küçük bir çocuğun öyküsü"dür. Çok yoksul bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelen, dokuz yaşında yüzme öğrenirken bir gün yüzme şampiyonu olmanın hayalini kuran Vasconcelos'un çocukluğundan derin izler taşıyan *Şeker Portakalı*, yaşamın beklenmedik değişimleri karşısında büyük sarsıntılar yaşayan küçük Zezé'nin başından geçenleri anlatır. Vasconcelos, tam on iki günde yazdığı bu romanı "yirmi yıldan fazla bir zaman yüreğinde taşıdığını" söyler.

Aydın Emeç'in, güzel Türkçesiyle dilimize armağan ettiği *Şeker Portakalı*'nin başkahramanı Zezé'nin büyüdükçe yaşadığı serüvenleri, yazarın *Güneşi Uyandırırım* ve *Delifişek* adlı romanlarında izleyebilirsiniz.

